

"ALS OB"

eli Pentti Eskolan lausunto V.A. Heiskanen kirjoituksen "Luonnon salattu Jumala" johdosta

Heiskanen, Veikko Aleksanteri (1895–1971) oli maailmankuulu geofysikko, geodeetti ja Suomessa myös tunnettu tähtitieteen popularisoija. Hän toimi Helsingin teknillisen korkeakoulun geodesian professorina 1928–1949 ja Ohio State Universityn professorina 1950–1965. Heiskanen tutkijankuvaan kuului syvä uskonnollisuus ja nöyryys, ja hän ”uskalsi” kertoa julkisesti uskonnollisesta maailmankuvastaan. Kirkon tiedotuspalvelu oli 1950-luvun puolivälissä lähettänyt Suomen settlementiliikkeen Yhdysside-lehdelle Heiskanen esityksen nykyaikaisen luonnontieteen ja Jumala-käsityksen suhteesta. Esitys oli lehden mukaan herättänyt ulkomailla paljon huomiota.

Yhdysside-lehdessä kirjoitus julkaistiin nimellä ”Luonnon salattu Jumala” (Heiskanen, 1956). Heiskanen kuvaa siinä fysikaalisen ja kemiallisen luonnon yhdeksän ”sattumaa”. Monet näistä ”sattumista” liittyvät maapalloon, sen kokoon, ilmakehään ja asemaan sekä etäisyyteen auringosta ja sen pyörimiseen akselinsa ympäri niin ettei sama puoli ole koko ajan aurinkoon päin, ja sekä siihen, ettei Maan pyörimisakseli ole kohtisuorassa kiertotasoa vastaan. Yhdeksäntenä ”sattumana” hän mainitsee veden erikoisen ominaisuuden: lukuisista muista aineista poiketen se on kiteisenä

aineena (jäänä) kevyempää kuin nesteenä, eivätkä vesistömmä jäädy talvella pohjia myöten.

Näin jo kuolleessa luonnossa maapallolla vallitseva ihmeellinen tarkoituksenmukaisuus johtaa Heiskanen mielestä meidät löytämään luontoon kätketyn Jumalan. Lisäksi on Heiskanen mielestä varsin mahdollista, että biologisen luonnon tutkijat löytävät lisää tällaisia ”sattumia”, jotka vain Jumalan olomassaolo tekee mahdolliseksi.

Kaikki syntyneeseen keskusteluun lehdessä osallistuneet papit eivät tällaisia perusteluja oikein hyväksyneet (Heiskanen, 1957). Niinpä Yhdysside-lehden toimitus pyysi prof. Pentti Eskolalta lausunnon asiasta. Lausunnon lehti otsikoi ”Pentti Eskolan merkittävä lausunto”, mutta Eskolan bibliografiat (Okko, 1965; Laitakari, 1975; ks. myös Lehtinen, 2011) eivät sitä tunne. Lausunto on kokonaisuudessaan seuraava (Eskola 1957):

"ALS OB

’Yhdyssiteen’ toimituksen pyynnöstä esitän lyhyesti eräitä ajatuksia pastori Saul Niemisen prof. W.A. Heiskanen kirjoitukseen ’Luonnon salattu Jumala’ kohdistaman arvostelun johdosta. Teen sen siinä mielessä, että Heiskanen itse myös, luullakseni ei täysin minuun yhty-

en, tulee siitä sanansa sanomaan, ja koska tunnen arvostelijan moitteen kohdistuvan myös itseeni sen johdosta, mitä olen luonnontieteellistä maailmankuvaa etsivissä kirjoissani sanonut.

Sellaisena kuin käsitys Jumalasta ilmenee historiassa on tosiaan ihminen sen luonut omaksi kuvakseen. Verrattakoon vain jonkin inkvisiittorin ja jonkin Blumhardtin (saksalainen pastori Johann Blomhardt 1805-1880)* käsityksiä toisiinsa. Mikäli Jumalalla tarkoitetaan suunnittelevaa ja ohjaavaa olentoa on kuva pakosta aina ihmismäinen ja lienee sellainen sitä suuremmassa määrässä, mitä kehittymättömämpi ihminen on. Viime aikoina on yhä useampi luonnontutkija alkanut aavistella Jumalaa luonnon ilmiöiden takana ja saanut käsityksensä maailmanmenoa ohjaavasta olenosta vain luonnontieteellisistä oivalluksista. Olisiko hänen vaiettava tästä? Nähdäkseni näin syntynyt Jumala-käsite on vähäisemmässä määrässä antropomorfinen kuin kasvatuksessa tai käännytyksellä istutettu, ja se myös valaisee sitä, miten mittamattomia Luojan aivoitukset ovat.

Suuri joukko kiistämättömiä tosiasioita vie siihen johtopäätelmään, että maailman kaikkeuden koneisto on alkanut liikkua, tähtimaailmat, maapallo ja olemassa olevat alkuaineet ovat saaneet alkunsa eräällä rajoitetun ajan takaisella hetkellä. Sen takana ei näy mitään, se näyttää olevan ajankin alku. Se tuo mieleen sanat "Alussa loi..."

Elämän alkusynty on pakko olettaa keran tapahtuneeksi, koska elämä ei ole voinut olla mahdollinen Maan kuumen nuoruuden aikoina. Mutta emme voi käsittää, miten se on voinut syntyä. Yksinkertaisinkin elävä solu on äärettömän monimutkainen, vaikka oivallammekin, että sen mahdollisuus piilee jo hiilen, hapen, vedyn ja typen atomirakenteissa. Elämän kehityksessä ja oman kehomme toiminnassa on samaten selittämättömiä arvois-

tuksia, ja kaikkein käsittämättömin on tajunta, ajatus, omatunto.

Heiskanen on aluksi maininnut yhdeksän fysikaalisissa ja kemiallisissa olosuhteissa ilmenevää "sattumaa", joiden todennäköisyys on äärettömän pieni ja vaatii oletamaan Luojan ohjausta. Nämä seikat on esittänyt amerikkalainen biokemisti L.J. Henderson (1876-1942)* kirjassaan "The fitness of environment" (ympäristön soveliaisuus) v. 1913. Hän ei itse nähnyt siinä ennakolta suunniteltua ohjausta, vaan päätteli päinvastoin, että elämä on syntynyt ja kehittynyt siellä, missä sattumalta olosuhteet olivat soveliaat. Sen ajan jälkeen on tiede tuonut ilmi yhä useampia ihmeellisiltä tuntuvia "sattumia", joista elämän olemassaolo riippuu. Lisäksi on ilmennyt, miten elämä on itsetiedottomasti puuttunut asioiden kulkuun. Kasvien hiilen yhteytys auringonvalon energialla on luonut maapallolle hapellisen ilmakehän, mikä on eläinelämän edellytys. Toinen ylemmälle elämälle välttämätön asia on bakteerien aikaansaama typpensidonta, vain pari esimerkkiä mainitakseni epäluokuisista suunnitelluilta näyttäivistä ilmiöistä.

Pastori Nieminen on varmaan oikeassa sanoessaan, ettei tiede voi löytää sitovaa todistusta Jumalan olomassaolosta. Sekä elottoman että elollisen luonnon tutkimus näyttää osoittavan, että kaikki tapahtuminen noudattaa samoja luonnonlakeja, eikä näistä poikkeuksia eli ihmeitä tunneta. Mutta samalla nähdään luonnon historiassa tosiasiallisesti tapahtuneen yksisuuntaista kehitystä, "kuin jos" olisi ollut ohjausta. Tämä "als ob" -filosofia on kaikki, mihin tiede voi viedä, mutta se myös riittää. Sillä me näemme kehityksessä tosiasiallista määräperäisyyttä, koska se näköjään sattumanvaraisten tekijäin tuloksena on vienyt ajattelemaan ja itsetietoiseen ihmiseen, joka on saanut kehityksensä ohjat omiin käsiinsä ja voi itse asettaa itselleen päämäärän.

Kirkkomme hyväksymistä dogmeista useat

näyttävät olevan luonnontutkimuksen soveltumattomia samalla kun ne ovat uskontomme perusolemukselle epäoleellisia. Kirjainusko raamatun luomiskertomukseen kahlitsi luonnontutkimusta yli vuosituhannen ajan. Tiede on lopulta voittanut. Kirkonopeissa ja raamatun kirjojen siveysopetuksissakin ilmenee niiden syntyaikojen tasoa edustavia käsityskantoja, mikä on auttamattomasti omansa vieroittamaan nykyajan ihmistä uskonnosta. Myös uskonnon täytyy voida kehittyä.

Toiselta puolen, jos, kuten tieteen viimeaikainen kehitys todistaa, havaintoihin perustavalla tieteellisellä tutkimuksella ja ajattelulla päästään tuloksiin, joista uskonnon perustavien näkemys saa tukea, niin se vaikuttaa koko ihmisyyhteisön asennoitumiseen ja tulee yleiseen tietoisuuteen päästyään helpottamaan tien löytämistä paremman ja onnellisemman ihmiskunnan luomiseksi.”

* = toim. (Matti Lehtisen) lisäys

Kiitokset

Kiitän toimialajohtaja Pirkko Ruuskanen-Parrukoskea (Suomen Setlementtiliitto ry.) saamistani Yhdyside-lehden vuosikerroista ja filtri Juhani Virkkusta keskusteluista ja kiinnostuksesta asiaan.

Kirjallisuutta

- Eskola, Pentti (1957) Als ob. Yhdyside 2/1957, 4-5.
 Heiskanen, V.A. (1956) Luonnon salattu Jumala. Yhsyyside 8/1956, 7, 11-13.
 Heiskanen, V.A. (1957) hiukan pastori Niemiselle: Eivät terveet tarvitse parantajaa. Yhdyside 4/1957, 7.
 Laitakari, Aarne (toim.)(1975) Geological bibliography of Finland 1934-1970 an author list. Geol. Surv. of Finland, Bulletin 270, 1-343 .
 Lehtinen, Martti (toim.) (2011) Professori Pentti Eskola: esitelmä Nurmijärvellä 6.4.1957. Geologi 4, 118-123.
 Okko, Marjatta (1965) Pentti Eskola, selected bibliography. Bull. Comm. Géol. Finlande 218, XLI-LIII.

Valokuvakilpailu

Oletko napannut hienon geologiaan liittyvän kuvan? Lähetä kuva Geologi-lehden toimitukseen ja liitä mukaan muutama sana kuvasta, ainakin:

- ▶ *missä ja milloin kuva on otettu?*
- ▶ *mitä kuvassa on?*

Geologi-lehti valitsee kolme parasta kuvaa, jotka pääsevät lehden kansikuviksi 2012 syksyn numeroissa. Kuvia voi lähettää toimitukseen (heini.laine(at)gmail.com) kesäkuun loppuun saakka. Kuvan täytyy olla kilpailuun osallistujan itse ottama ja vapaa julkaistavaksi.